

Het Randenbroek

van Jacob
van Campen
(1595-1657)

Een poging tot
reconstrueren

1

De ontwerper van wat eertijds wel ‘het achtste wereld der’ werd genoemd, had op Randenbroek zijn atelier. Al eerder was deze verbintenis het onderwerp van geschriften en tekeningen. Het huis lijkt in niets meer op het Randenbroek dat Van Campen voor zichzelf bouwde.

Het was dan ook een boeiende opgave te proberen zijn 17^e huis opnieuw in beeld te brengen.

Het jaar 2012 is onder andere als ‘Het jaar van de Historische Buitenplaats’ de geschiedenis ingegaan. Tal van evenementen hebben daar aandacht aan besteed. Openstellingen, klankbeelden, lezingen en exposities hadden de bedoeling aandacht te vragen voor deze categorie monumenten. Ook museum Flehite wijdde een tentoonstelling aan het onderwerp.

Een belangrijk onderdeel was de door Peter van den Hoek gemaakte maquette van Randenbroek.

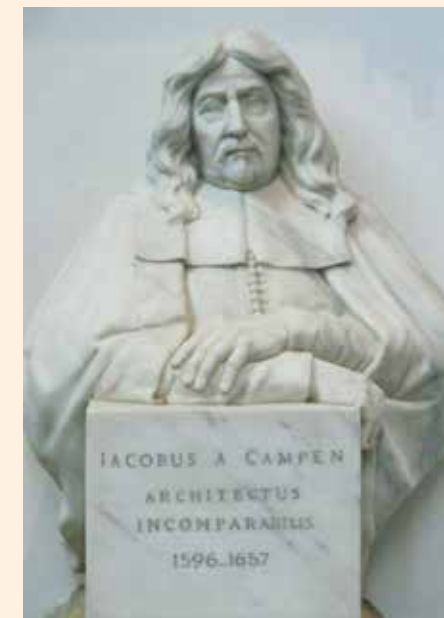
Het leek een goed idee terug te gaan in de tijd, en de museumbezoekers te laten zien hoe het vroegere huis er uitzag. En wel naar de periode waarin de oorspronkelijke ontwerper en bouwheer er woonde. Dat was namelijk niemand minder dan de bouwmeester en schilder Jacob van Campen.

Het op de juiste schaal en in de goede verhoudingen vervaardigen van een maquette vraagt voorbereidingen, zoals het maken van een tekening van het oorspronkelijke huis.

Huidige situatie Huis Randenbroek.

Foto's: auteur.

↑ Werktekening ten behoeve van de maquette, 2012.

←← De maquette van Randenbroek in het laatste kwart van de 17de eeuw, vervaardigd door Peter van den Hoek in 2012.

Museum Flehite.

← Detail van het Gezicht op Amersfoort van Matthias Withoos met Randenbroek nog juist aan de rechterkant te zien, tussen het geboomte.

Museum Flehite.

→ Marmeren borstbeeld van Jacob van Campen in de Sint-Joriskerk, in 2012 gehakt door Ton Mooy.

Afbeeldingen

Jacob van Campen kreeg in 1626, door de dood van zijn moeder een jaar eerder, de beschikking over Randenbroek. Op een kaart van het landgoed van 1562 zijn, binnen een omgracht gedeelte van het terrein, gebouwen en een drietal hooibergen zichtbaar. Het is denkbaar dat deze opstallen er gedeeltelijk nog stonden toen Van Campen eigenaar werd.

Van Campen moest constateren dat het geheel een wat verwaarloosde indruk maakte. Dat werd er niet beter op toen in 1629 Amersfoort werd belegerd door de keizerlijke troepen, en bevelvoerder graaf van Montecuculi er zijn hoofdkwartier vestigde. Kort voor het leger zich terugtrok werd het huis bovendien in brand gestoken.

Van Campen was al op jonge leeftijd door vererving een vermogend man. Ook door het uitgekeerde schadebedrag, er werd 2000 gulden

gedeclareerd, was hij in staat met voortvarendeheid op dezelfde plaats een nieuw huis te bouwen. Het ontwerp daarvoor is voornamelijk niet ontdekt.

De eerste afbeelding, zij het summier, is te vinden op het 'Gezicht op de stad Amersfoort' van 1671 van Matthias Withoos (p. 10 en detail rechts boven op deze pagina).

Daarop is, tussen het geboomte van Randenbroek door, een huis te zien van twee bouwlagen, met vijf venstertraveeën, en dat is afgedekt met een tentdak van rode pannen, voorzien van een dakkapel. Aan de linkerkant, aan de noordoostkant, is een aanbouw zichtbaar die bestaat uit één bouwlaag met een kap waarin twee dakkapellen zijn opgenomen. Het totale gevelbeeld op het schilderij bevat vijf in het oog springende witte vlakken.

Een eenvoudige plattegrond van ongeveer 1675 toont het huis in opzet, een vierkant hoofdgebouw met een rechthoekige aanbouw.

Van enkele jaren later dateert een verbouwplan, waarbij de tekening van de achterzijde van de toen bestaande toestand, het beeld van het schilderij van Withoos bevestigt.

In het midden het hoofdgebouw met de vijf traveeën en het tentdak, aan de noordoostkant de eerdergenoemde aanbouw en aan de zuidwestzijde een identiek element. Een hierop ingeschreven notitie luidt: 'Dit noch aan te timmeren'. Dit laatste is in deze vorm nooit gebeurd. Een plattegrond uit die tijd laat zien dat de begane grond van het hoofdgebouw bestond uit een 'voorhuis' en een 'salet'.

De wél gebouwde zijvleugel bevat verschillende vertrekken die zijn onderkelderd.

Doordat de hoofdopzet van beide bouwlichamen nog steeds in de huidige plattegrond is terug te vinden, mag worden vastgesteld dat door de mogelijkheid tot vergelijken, de weergave van de 17e-eeuwse plattegrond te wensen overlaat.

Om een indruk te krijgen van het Randenbroek uit de tijd van de bouwmeester is men voornamelijk aangewezen op de tekening die L.P. Serrurier (1706-1751) in 1729 maakte, naar een afbeelding van C. Spronk (1691-1757).

De tekening toont een omsloten hof met links een koetshuis. In het front is een muur zichtbaar, opgedeeld in vakken, waarvan in één de inrijpoort is opgenomen. Links en rechts zijn de pijlers wat hoger opgetrokken, met een halfronde boog als verbinding. In de vakken van de muur rond de hof zijn verdiepte velden als gepleisterde blindnissen te zien. Zware poortdeuren of hekken zijn er niet. Een bloemperk in het midden onderbreekt het plaveisel.

Ter rechterzijde is het huis Randenbroek getekend. De kap is als een met pannen gedekt schilddak weergegeven, met enkele meters nokvorst evenwijdig aan de voorgevel. Er is een dakkapel. De dakgoot rust op een reeks klossen.

↓
Detail uit een kaart van het landgoed Randenbroek uit 1562, getekend door Pieter Coenz. Het hoofdhuis is in aanzicht weergegeven met links een deel onder een laag doorlopend schilddak en rechts een deel met een dubbele geveltop met trappen. Op het dak zijn waarschijnlijk drie schoorstenen weergegeven.
Archief Eemland.

→
Uitsnede uit een kaart van het landgoed Randenbroek uit circa 1672. Onder nummer 5 is het hoofdhuis weergegeven dat dan nog bestaat uit een hoofdvleugel met aan de linker zijde een smallere zijvleugel.
Archief Eemland.

De voorgevel heeft vijf venstertraveeën. Enkele vakken zijn als blindnissen uitgevoerd. Andere hebben glas-in-lood-panels dan wel luiken. In de middelste travee is een deur getekend, met

daarboven een rond of een ellipsvormig venster. De aanbouw links heeft twee dakkapellen en een goot op klossen, iets eenvoudiger dan die van het hoofdgebouw. Vier vensters, in hoogte cor-

responderend met die ernaast, voltooiën het beeld. Geen van de op de tekening voorkomende vensters zijn in hout uitgevoerd. Het zijn duidelijk steensponningen waarin naar buiten draai-

ende luiken en naar binnen draaiende ramen direct zijn afgehangen. Ook de vaste glas-lood-panels in de bovenzakken zijn direct in een groef in de steendag geplaatst.

Randenbroek op het grote schilderij 'Gezicht op de stad Amersfoort', van Matthias Withoos in Museum Flehite.

Tuingevel van het huis Randenbroek omstreeks 1680. Archief Eemland.

Aan de linkerkant is nog weer een aanbouw zichtbaar, met een lessenaarsdak en een deur die toegang tot een bijvertrek geeft. De rechter zijgevel heeft geen vensters.

De reconstructie

Door de stellige manier van tekenen, vooral van het hoofdgebouw, is het verleidelijk de afbeelding van Pronk volledig te volgen. Echter, de plattegrond van het huis is een vierkant, en alleen wan-

➤ Verbouwplan uit eveneens omstreeks 1680, dat niet werd uitgevoerd.

neer de dakhellingen paar aan paar zouden verschillen met de andere, is een schilddak met enkele meters nok verantwoord. Withoos, de laat 17e-eeuwse tekeningen en een anonieme aquarel van ca. 1810 tonen, onafhankelijk van elkaar, een piramidiaal dak. De laatste mogelijkheid is daarvoor voor de hand liggend.

Over de dakkapellen, per zijde één voor het hoofdgebouw en twee voor de aanbouw, is men het eens. Net als over de goten op klossen. Aan de vensters op de afbeelding van Pronk is te zien dat de begane grond hoger was dan de verdieping. Ook de aquarel toont dat logische verschil.

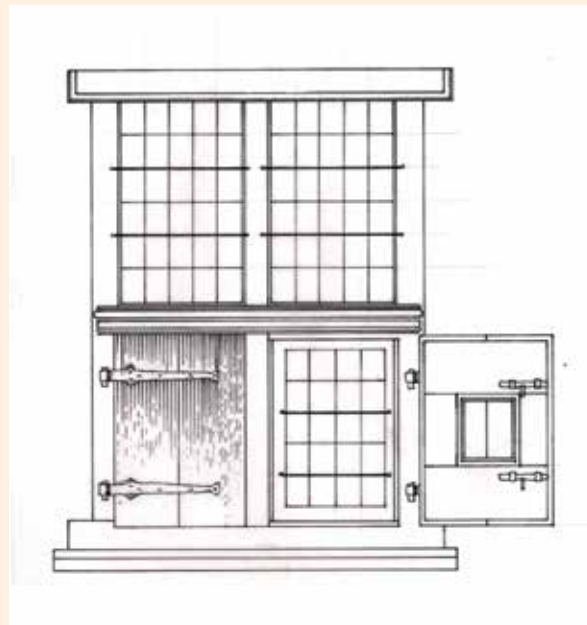
Het zij herhaald, Pronk is redelijk overtuigend. Hij tekent vijf venstertraveeën, per bouwlaag met een onder- en een bovenvak. Het kan bijna niet anders, de vakken behoren met elkaar in samenhang te worden gezien.

Eigen aan de tijd zouden houten kruisvensters met dito ramen en luiken logisch zijn.

Spronk toont echter een wezenlijk ander

Huis Randenbroek getekend in 1729 door L.P. Serrurier naar een afbeelding van C. Spronk. Het Utrechts Archief.

→ Houten kruiskozijn van het gebruikelijke type. Tekening van de auteur.

beeld. De vijf vensterassen laten zones metselwerk zien tussen de boven- en ondervenster. De bovenzakken zijn ofwel als blindnissen afgewerkt, of ze zijn bezet met glas-in-lood. Op de plaatsen waar in de benedenvakken stellig naar binnen draaiende glas-in-lood-ramen hebben gezeten, worden deze aan de buitenzijden beschermd door houten luiken. Alleen op de verdieping zijn de buitenste benedenvakken dichtgemetseld en gepleisterd.

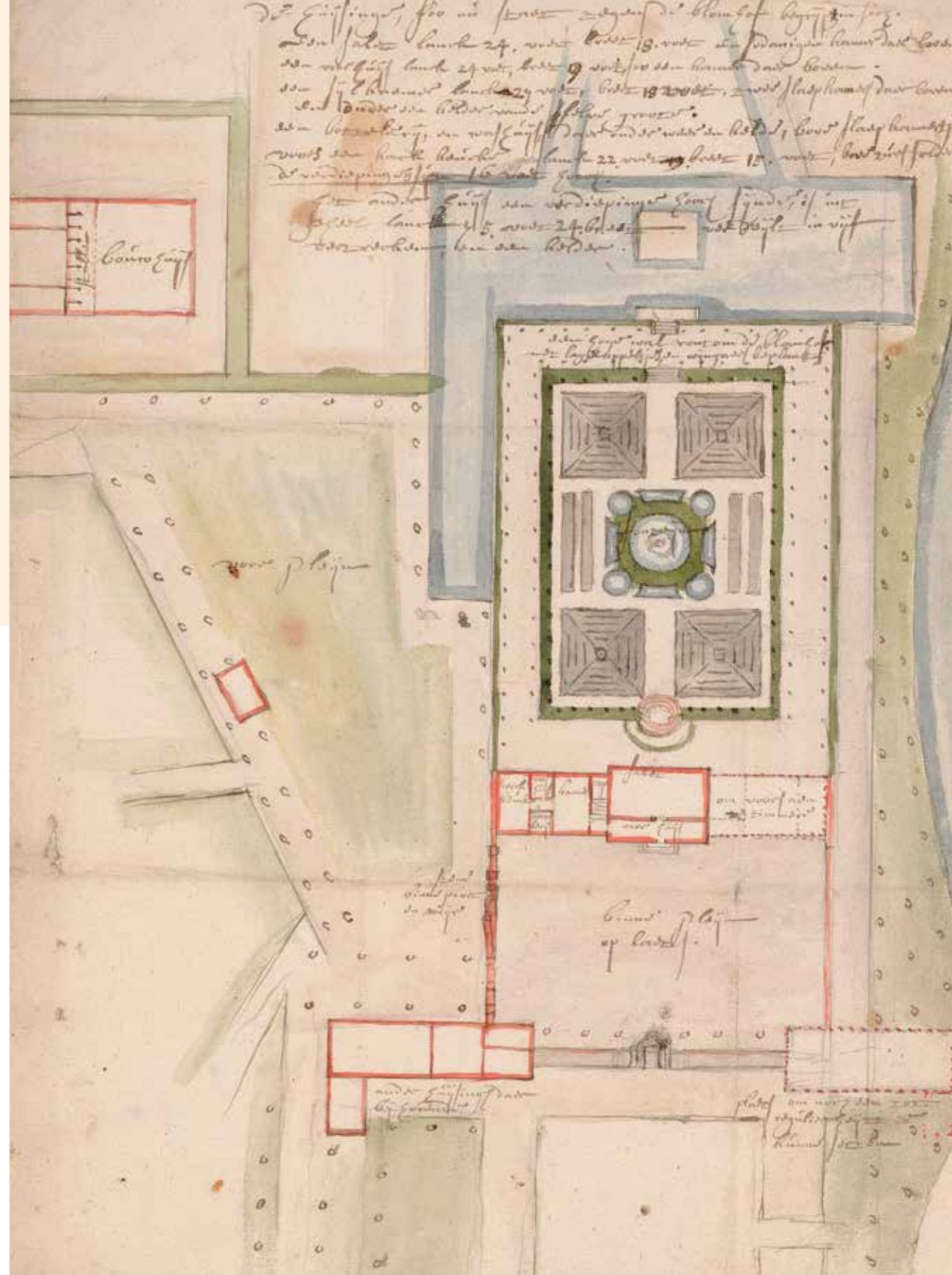
In 'Jacob van Campen' zoekt de schrijver betreffende deze onderdelen aansluiting bij de mezzanini van de Italiaanse paleizen. Dat zijn vensters met een beperkte hoogte die de bedoeling hadden licht te brengen in lage tussenverdiepingen. Ze werden dikwijls aangebracht in friezen van kroonlijsten. Salomon de Bray paste in 1629 deze architectonische elementen toe toen hij voor het Huys te Warmont een nieuwe westvleugel ontwierp. In Warmont werden de bedoelde vensters in twee varianten opgenomen, in een

weelderige toonzetting met omlijstingen, consoles en hoofdstellen. Randenbroek echter toont in dit opzicht een maximaal streven naar soberheid.

Overigens, ook het Stadhuis van Amsterdam dat Van Campen in 1648 tekende, kent in het gevelbeeld per verdieping de op enige afstand gekoppelde vensters.

Wanneer men, geheel naar de tekening van 1729, de verdeling in de hoogte van de open en gesloten vlakken projecteert op het beschikbare gevelvlak geeft dat een harmonisch en overtuigend beeld. In het bijzonder als de voordehand liggende Utrechtse voetenmaat van 26,8 cm wordt aangehouden. De verdiepinghoogte wordt, met het aantal van zestien voeten, dat genoemd wordt in een notitie op een van de 17^e-eeuwse

Pagina 15
Plattegrond van de begane grond van huis Randenbroek omstreeks 1680.
Archief Eemland.

tekeningen, namelijk op ongeveer 4,30 m gebracht. Deze maat levert bovendien een op de verdieping handzame borstwering tussen de vensters op.

De breedte van de vensters vraagt enkele overwegingen. Erg breed zullen ze niet zijn geweest. Lateien van zandsteen of hout ontbreken op de tekening. Als ze er toen waren, zou Spronk ze zeker hebben getekend. Gemetselde hanekammen of schuin toelopende strekken, aangevuld met een aantal lagen metselwerk zijn, bij een overspanning van 80 cm, voor een solide constructie zonder lateien zeker voldoende geweest.

De tekening laat het piramidale tentdak zien en een goot op klossen boven een in baksteen uitgevoerde gevel. De muuropeningen zijn in het gevelmetselwerk uitgespaard.

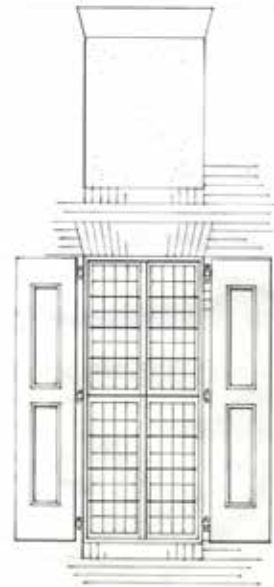
Spronk tekent drie oplossingen: vakken met glas-in-lood, vakken met luiken en symmetrisch aangebrachte, gepleisterde blindnissen. Bij nadere beschouwing toont de aquarel van 1810 een identiek beeld.

Opnieuw naar Spronk, is ook de gevel van de lagere oostvleugel op dezelfde manier voorzien van vensters.

Hofwijck

Zowel op het schilderij van Withoos als op de plattegronden van ca. 1675 valt de tweedeling op: een vierkant hoofdgebouw met aan de oostkant een lagere zijvleugel. Deze zou nog weer later aan de westzijde een tegenhanger hebben moeten krijgen. Van Campen zal, wat de definitieve versie aangaat, hebben gedacht aan het Huis ten Bosch dat hij in 1628 in Maarssen bouwde. Waar Ten Bosch een indrukwekkende middenpartij heeft, met pilasters en een fronton, moet Van Campen hebben gemeend dat deze deftige onderdelen aan zijn eigen huis wel achterwege konden blijven.

Wellicht behoren de bestaande keldertjes op

Reconstructie-tekening van de vensters die waarschijnlijk door Van Campen aan zijn eigen huis zijn toegepast.
Tekening van de auteur.

Randenbroek nog tot de vroegere bebouwing, en zijn die de aanleiding geweest tot het bij voorrang bouwen van de oostvleugel.

Het hoofdgebouw is opgetrokken volgens een heldere opzet: een vierkant grondvlak van ongeveer 8.00 x 8.00 m, waarop een eveneens vierkant bouwlichaam is geplaatst, het geheel afgedekt met een piramidale dak. Dit alles bevatte een hoge begane grond, een lagere verdieping en vervolgens de kap.

Deze opzet, een mathematisch prisma met een piramide als bekroning, doet denken aan een ander gebouw, eveneens uit de 17^e eeuw, met dezelfde opzet en dat nog steeds bestaat.

Wanneer men in de richting van Den Haag het NS-station Voorburg nadert is, links van de spoorbaan, Hofwijck te zien, het huis van Constantijn Huygens (1596-1687).

Het buitenhuis van de secretaris van stadhouder Frederik-Hendrik heeft sterke overeenkomsten met het middengedeelte van het Randenbroek van Jacob van Campen. Het heeft ook een vierkant grondvlak van ongeveer dezelfde groot-

te. De plattegronden van het Amersfoortse Randenbroek en Hofwijck in Voorburg zijn geheel aan elkaar gelijk. Ook het belangrijkste vertrek, de 'Sael', is op beide locaties aan de zuidkant gelegen. Het door water omgeven huis in Voorburg bestaat uit een onderkeldering, een bel-etage en een lagere verdieping. Verder heeft Hofwijck evenals Randenbroek een piramidale kap, met ook nagenoeg dezelfde dakhelling.

Van Campen en Huygens kenden elkaar goed. Randenbroek was in 1635 al zozeer op orde dat, toen in Den Haag de pest om zich heen greep, Van Campen in staat was Huygens met vrouw en kinderen gedurende enige tijd onderdak te bieden. In dat jaar schilderde hij ook een dubbelportret van het echtpaar.

In 1639 verwierf Huygens een stuk grond waarop hij kon bouwen. Vrijwel zeker met het Randenbroek van zijn vriend in gedachten, moet hij Van Campen hebben gevraagd daarvoor een plan te maken. Deze tekende daarop een getrouwe kopie van het middendeel van zijn eigen huis, dat Huygens, tijdens zijn verblijf enkele jaren daarvoor, moet hebben bevallen.

Bij de bouw van Hofwijck was de ontwerper nauw betrokken, al liet hij de uitvoering over aan zijn medewerker Pieter Post. De gelijkenis met het oorspronkelijke Randenbroek is opvallend.

Er werd in Voorburg echter gekozen voor de gebruikelijke houten kruisvensters van een groter formaat. De witte blindnissen werden echter rechtstreeks uit Amersfoort geïmporteerd. De deftige Huygens liet deze in grisaille beschilderen, alsof in de nissen klassieke beelden waren geplaatst.

Het imposante Hofwijck heeft dus in het Amersfoortse Randenbroek een voorganger gehad.

Literatuur

- Edelkoort-van der Vlerk, Lydia, Jacob van Campens Randenbroek. Museum Flehite Amersfoort; Niet uitgegeven en niet gedateerd.
- Hoorn, W.J. van, *Een hofstede genaamd Randenbroek*, Amersfoort 1991.
- Ottenheim, Koen, *Jacob van Campen, het klassieke ideaal in de Gouden Eeuw*, hoofdstuk 5. Architectuur, Amsterdam 1995.
- Strien, T. van en K. van der Leer, *HOFWIJCK. Het gedicht van de buitenplaats van Constantijn Huygens*, Zutphen 2002.
- Huis RANDENBROEK in Amersfoort, bouwhistorisch onderzoek en waardering. Rapportage nr. 794 van het adviesbureau voor monumentenzorg en cultuurhistorie ARCX. Doesburg 2011.

Huis Hofwijck te Voorburg.
Foto: auteur.

Dank aan Jos Stöver, gesprekspartner en kritisch begeleider.